

ילמד ענוים דרכו - שנה א

אלו ואלו דברי א-להים חיים

הרב רן כלילי

א. המקור

גיטין ו

"ותזנה עליו פילגשו" - רבי אביתר אמר: זבוב מצא לה. רבי יונתן אמר: נימא מצא לה. ואשכחיה רבי אביתר לאלוהו, א"ל: מאי קא עביד הקב"ה? א"ל: עסיק בפילגש בגבעה. ומאי קאמר? אמר ליה: אביתר בני כר הוא אומר, יונתן בני כר הוא אומר. א"ל: ח"ו, ומי איכא ספיקא קמי שמיא? א"ל: אלו ואלו דברי - להים חיים הן, זבוב מצא ולא הקפיד, נימא מצא והקפיד.

עירובין יג

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים: הלכה כמותנו, והללו אומרים: הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי - להים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי - להים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונים דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

ספר החינוך, מצווה תפה

שלא נאכל חמץ אחר חצות ביום ארבעה עשר בניסן, ועל זה נאמר: "לא תאכל עליו חמץ". כתב הרמב"ם ז"ל: מילת "עליו" שבה על כבש הפסח שהחובה בזביחתו בין הערבים ביום ארבעה עשר, ואמרו מעת שיגיע זמן זביחתו לא תאכל חמץ... ומי שיעבור ויאכל חמץ אחר חצות לוקה, עד כאן. אבל הרמב"ם ז"ל חולק עליו ולדעתו אין בזה לאו... הט אזנך בני ושמע דברי חכמים: "אלו ואלו דברי - להים חיים הם" וכולם נר, ודע כי יש בתורה שבעים פנים וכולם נכוחים.

ב. הסבר החיד"א

החיד"א, פתח עיניי, בבא מציעא עב

מ"ש: "אלו ואלו דא"ח" והווי בה קמאי: איך יתכן דאלו ואלו דא"ח והלא מי שאין הלכה כמותו לא דיבר נכונה? ואמרו הראשונים דיען ד"אין האור ניכר אלא מתוך החושר" ו"האמת אין ניכר אלא מתוך השקר" - כן הדבר הזה, דלא יובן ויתיישב מעצמותו אלא מהופכו. לכן אמר ה' אל משה דברי המזכין והמחייבין וכיוצא, כי מתוך הסברא דחוויה - תבנה ותכונן האמיתית.

ג. הסבר שני

בבא מציעא פו.

קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא: אם בהרת קודמת לשער לבן – טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת – טהור, ספק (מה קדם למה) – הקדוש ברור הוא אומר: טהור, וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי: טמא. ואמרי: מאן נוכח? נוכח רבה בר נחמני, דאמר רבה בר נחמני: אני יחיד בנגעים, אני יחיד באהלות. שדרו שליחא בתריה. לא הוה מצי מלאך המוות למקרב ליה, מדלא הוה קא פסיק פומיה מגרסיה. אדהכי נשב זיקא ואויש ביני קני, סבר – גונדא דפרשי הוא. אמר: תינח נפשיה דההוא גברא ולא ימסר בידא דמלכותא. כי הוה קא ניחא נפשיה, אמר: טהור, טהור. יצאת בת קול ואמרה: אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהור.

הריטב"א לעירובין יג: בשם רבני צרפת

שאלו רבני צרפת ז"ל: האיך אפשר שיהיו "אלו ואלו דברי - להים חיים" וזה אוסר וזה מתיר? ותרצו¹ כי כשעלה משה למרום לקבל התורה, הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר: שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש, ובדרך האמת יש טעם סוד בדבר

מהר"ש אלגאזי, יבין שמועה פא: בשם רבנו חננאל

מביא בספר משפטי שמואל, שמפרש בשם רבנו חננאל ז"ל, שמ"ש: "אלו ואלו דא"ח" הכי פירושה: שהקב"ה אמר למשה בסיני מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא ולא הכריע בדבר, אלא נשארה ההכרעה כפי מה שיסכימו הרוב, כמ"ש בתורה: "אחרי רבים להטות".

רש"י בכתובות נז.

כי פליגי תרי אמוראי בדיון או באיסור והיתר, כל חד אמר: "הכי מיסתבר טעמא" – אין כאן שקר. כל חד וחד סברא דידיה קאמר, מר יהיב טעמא להיתירא ומר יהיב טעמא לאיסורא, מר מדמי מילתא למילתא הכי, ומר מדמי ליה בעניינא אחרינא. ואיכא למימר "אלו ואלו דברי - להים חיים הם", זימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט.²

¹ ע"פ מדרש תהילים (יב): "א"ר ינאי: לא ניתנו דברי תורה חתוכין, אלא כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומר מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא. אמר לפניו: ריבוננו של עולם, עד מתי נעמוד על בירורה של הלכה? אמר לו: "אחרי רבים להטות", רבו המטמאין – טמא, רבו המטהרין – טהור. רבי אבהו בשם ר' יונתן אמר: תלמיד ותיק היה לו לרבי עקיבא, והיה מטמא את השרץ מן התורה במ"ט פנים ומטהרו במ"ט פנים. וכן תני רבי חייא: תלמיד היה לו לרבי מאיר וסומכוס שמו, והיה מטהר את השרץ מן התורה במ"ט פנים, וחוזר ומטמא במ"ט פנים, שנאמר: "מזוקק שבעתים". ועיין עוד שם, מזמור ז.

² משנה באבות (ד,ג): בן עזאי אומר... אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום.

דף מקורות

המהר"ל בדרך חיים ה, יז

כי "מצד זה" רצה לומר - מטעם זה יש להכשיר, ו"מצד זה" רצה לומר - מטעם זה יש לפסול, ושני הצדדין האלו שהם שני הטעמים הן מן השם יתברך, שהרי בזה טעם ובזה טעם והטעמים הם מן הש"י.³ כי מה שאמר "כולם -ל אחד אמרם" אין הפירוש כלל "פסול" ו"כשר" בלבד, רק פירושו "בשביל טעם זה הוא פסול" ו"בשביל טעם זה הוא כשר" ושני הטעמים אמת מן הקדוש ברוך הוא, שמצד זה הוא פסול ומצד זה הוא כשר, שכל טעם הוא בפני עצמו. ולא שייך בזה: "ומי איכא ספיקא קמיה שמיא?" דזה לא שייך להקשות רק גבי פילגש בגבעה, משום שהיה על מעשה אחד שייך להקשות ומי איכא ספיקא קמיה שמיא, אבל בכשר ופסול, טמא וטהור, שניהם מן השם יתברך, כי הטעמים הם מן הש"י. ואף על גב דלענין הלכה - איך יעשה האדם - הם הפכים, ואי אפשר שיהיו שניהם למעשה, מכל מקום שני הדברים והטעמים הם מן השם יתברך שהוא כולל ההפכים. ואם למד שתי הדעות, הרי למד התורה שהיא מפי השם יתברך הן הפוסל והן המכשיר, וכאשר אנו פוסקין הלכה אין זה (אלא) רק הלכה למעשה איך יעשה האדם...

חגיגה ג, ב

בעלי אסופות - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה. הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרועה אחד, -ל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב: "וידבר -להים את כל הדברים האלה". אף אתה עשה אזניך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

המהר"ל בדרך חיים ה, יז

אמנם מה שיש קיום לאש ולמים, אף שהם הפכים, זהו מה שאמר אחריו, ש"כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים". ופירוש דבר זה, כי אש ומים חילוק שלהם "לשם שמים" - כי הש"י ברא כל אחד ואחד, וכל אחד ואחד עושה רצונו, האש בפני עצמו והמים בפני עצמם, ובודאי דבר זה בכלל מחלוקת שהיא לשם שמים לכך יש לה קיום... ואף כי הם הפכים, כי הוא יתעלה ויתברך הוא המאחד שני הפכים, כי אף אם מחולקים והפכים הם בעצמם, מכל מקום מצד הש"י הם מתאחדים כי הוא יתברך שהוא אחד הוא סבה לשני הפכים, ומה שהוא סבה לשני הפכים דבר זה בעצמו אחדותו יתברך... וזה אמרם בפרק קמא דחגיגה: "... הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, היאך אני לומד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרועה אחד, כולם -ל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים, שנאמר: וידבר -להים את כל הדברים האלה לאמר. "והנה יש לך להתבונן, איך אפשר לומר כי עם שהם הפכים לגמרי, יאמר "-ל אחד אמרם", ועוד למה הוצרך לומר "מפי אדון כל המעשים" דאין ענינו לכאן? אבל פירושו שהוא השם יתברך - ל אחד, ומאחר שהוא -ל אחד אי אפשר שלא יהיו ממנו כל המעשים שהם הפכים כמו שבארנו, וכמו שהוא אדון כל המעשים שהם הפכים כי המים והאש הם שני הפכים מצד עצמם מכל מקום שניהם הם רצון השם יתברך שהוא רוצה באש ורוצה במים, וכך הם דברי חכמים אף שהם הפכים כי אלו פוסלין ואלו מכשירין הנה שניהם מפי השם יתברך...

³ ז"ל המדרש (מכילתא, פרשת בחדש, פרשה ז): "זכור" ו"שמור" - שניהם נאמרו בדיבור אחד. "מחלליה מות יומת" "וביום השבת שני כבשים" - שניהם בדבור אחר נאמרו. "ערות אשת אחיך" "יבמה יבא עליה" - שניהם נאמרו בדיבור אחד. "לא תשבש שעטנז" ו"גדילים תעשה לך" - שניהם נאמרו בדיבור אחד. מה שאי אפשר לאדם לומר כן, שנאמר: "אחת דבר -להים - שתיים זו שמענו", "הלא כל דברי כאש נאם ה'..." היינו שלכל איסור יש צד ובחינה שיש בו ג"כ היתר. כל הזכויות שמורות ©

רבי מאיר נ' גבאי בעבודת הקודש ג, כג

אמרו שם: "יידבר - להים את כל הדברים האלה לאמר - אמר רבי יצחק: מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני..." ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתו, אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור, כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני, וכן הוא אומר: "את כל הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף..." כי המקור הוא הנובע תמיד בו פנים ואחור, וממנו השנויים וההפוכים, והפנים המתהפכים והמשתנים לטמא וטהור, לאסור ומותר, לפסול וכשר, כידוע לחכמי לב, והקול הגדול אשר לא יסף, נמשך מן המקור ובא ממנו ונכלל מכל הפנים המשתנים, כי אין בו חסרון כל ובגודל וחוזק הקול ההוא, היו הדברים מתהפכים מכל צד זה לעומת זה, וכל אחד מן הנביאים והחכמים קבל את שלו: זה קבל טמא וזה טהור, כפי מקום עמידתו וקיבולו, והכל בא ממקום אחד והולך אל מקום אחד... כי כל הדברים יצאו מן המקור - ראש המחשבה העליונה, ומתפשטים והולכים עד סופה שהוא הים האחרון, והוא מקום אחד שהכל מתייחד שם ובו נשלם הייחוד.

ד. "אלו ואלו" בלימוד אמונה

הרב דסלר, מכתב מאליהו, ג, עמ' 4-353

והנה באמת לא שייך מחלוקת אלא בדבר הלכה, וגם בזה רק בנוגע למעשה - איך לעשות, אבל בעצם תוכן העניין לא שייך מחלוקת, כמאמרם ז"ל: מ"אלו ואלו דא"ח". פירושו: דשתי הדעות - שני המבטים אמת, ושניהם אמת. למשל, אם ניקח גיליון של נייר, והאחד יראנו רק מצד עוביו, והצד השטחי נסתיר ממנו, והשני יראנו אך מצד השטחי, הלא תפרוץ מחלוקת בניהם אם הנייר הוא שטחי או חד! וכל אחד ואחד ידמה בשכלו כי חברו טועה לגמרי. ואיך הוא באמת? שניהם רואים אותו גיליון עצמו, אך משני מבטים, היינו משני צדדים... דכל אחד ראה את האמת מצד בחינת מידתו בעבודת ה'...⁴ והנה מפורש בתיקוני זוהר דבענייני אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת. והביאור הוא כנ"ל, משום דשני המבטים אמת, כל אחד בבחינתו, ואינו חלוק למעשה.

ועיין באבן שלמה להגר"א דשני גדרי משיח יש... ומאמרי חז"ל הסותרים בזה "לא פליגי". ולכאורה תמוה מאוד, שהרי ש"ס ערוך הוא בגמ'... "כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח... ופליגי דשמאל דאמר אין בין עוה"ל לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד". אלא על כורחך כנ"ל, דהאי "פליגי" היינו דשתי בחינות חלוקות הן בגאולה, האחד "בן דוד" והאחד "בן יוסף". ופירושו "פליגי" היינו שהוא מופרש וחלוק זה מזה.⁵

⁴ עיין לדוגמא בספר ביאורי אגדות (- אפיקי ים, מ"ק יב.): "ת"ר ב"ש אומרים שמים וכו' וב"ה אומרים וכו' - ע"פ הפשט כוונת המאמר כי שמים וארץ בכל אחד יש עניין קדימה ואחור לחברו, כי באמת השמים וצבאיו ותולדותיו הם במעלה וחשיבות יותר מן הארץ וצבאיה ותולדותיה, כי הם גדולים וחזקים יותר, ויותר רוחניים ונעלמים. אבל עיקר המעלה התכליתית הוא הארץ, שהכל נברא בשביל הארץ אשר עליה האדם, שהוא עיקר תכלית וכוונת הבריאה בשביל התורה והעבודה, ולכן השמים וכל צבאיו משרתים הם לארץ ולדברים עליה לשום משטרם בארץ. וזהו עניין מחלוקת ב"ש וב"ה, ובאמת אלו ואלו דברי א"ח, וכל אחד מדבר בעניין אחר: שב"ש מדברים מעניין סדרי חשיבותם - כפי מה שהם בסדר הבריאה - שהשמים יותר חשוב מן הארץ, לכן אמרו ב"ש "השמים נבראו תחילה" ואח"כ נבראת הארץ. וב"ה מדברים מעניין התכלית, שהעיקר הוא הארץ והדברים עליה, שכולם הם תשמישי האדם - מבחר הבריאה."

⁵ הראי"ה קוק בשמונה קבצים (ז, טז) ביאר יותר מכך: מתוך שהם חלוקים בבחינות שונות ובדרכים שונים, וצריכה כל דעה לבצר את עצמה ודעתה, היא שוללת את דרכה של חברתה, ועל כן אין להיבהל מכך: "אם אצל איש פרטי נאמר: "הלומד מרב אחד אינו רואה סימן ברכה", ביחס להסברא, קל וחומר להכלל כולו, שאין הברכה הרוחנית באה כי אם מהשפעת הקיבוץ של כל מאירי הדרך היותר גדולים. ואין להיות נסוג אחור ממה שלפעמים סוללי הדרכים לבדם כל אחד שולל את דרכי משנהו, או את הדרכים האחרים בכלל. ככה היא דרך ההשגה, בהיותה עומדת בחוגה הפרטי, להיות מצמצמת בריכוזה, ומשמרת את עמדתה על ידי שלילות כל מה שהוא מחוץ לה. אבל כאשר הדברים משתפכים אל הים הגדול של אוצר הכלל כולו, בו יש מקום להכיל את כל פלגיו. "נהר פלגיו ישמחו עיר - להים, קדוש משכני עליון". ועיין ג"כ בעולת ראי"ה "להדליק נר חנוכה".

הראי"ה, שמונה קבצים ד, נח

תנועה אמיתית של חיים רוחניים, ממולאה היא מכל התנועות כולן שקדמו לה, ומלוא עולם והקיפי דורות היא מלואה. נתנו לנו דחיפות שונות: התורה הנגלית והנסתרת, הפילוסופיה, ההשכלה המאוחרת, האגדה, הפלפול, חיבת ציון, תחיית האומה והספרות, תנועת הפועלים, החסידות, הנטייה הקוסמופוליטית של המתקנים באשכנז, התעוררות המוסר, חיזוק התורה, הנטייה הספגנית הקנאית, הביקורת והאומנות, דלדולי הכוח המתבטאים ע"י ייאושים והסתות שונות. כל חיזיון יחידי מאלה איננו עולם מלא, ויש מהם שהוא בגדר מחלה ורע מוחלט, אבל בהיותם מתאחדים ומתארגנים יחד, כל אלה החזיונות ומקורותיהם וסיבותיהם, כל נטייה קובעת לה את מקומה לפי ערכה.⁶ אז מתייצבים כולם במערכה, והאוכל והפסולת כל אחד קובע את תפקידו, עד שאפילו הזדונים ודמיוני ההבל גם הם משמשים תפקיד בתור איזה כוח גורם, וכשאינו לו תקנה כי אם כליון, הרי כיליונו מביא חיים יותר הרבה מאילו לא היה מעולם.

ה. ההשלכה על האופן שבו חייבים תלמידי החכמים ללמוד:

הראי"ה קוק, איגרות א, איגרת עט⁷

כלל גדול אומר לכבודו, שההשקפה היותר מאירה בענייני אמונות ודעות, כמו בכל העניינים הנשגבים, היא לצאת מהחוג הצר, שבו נמצאים שיטות מחולקות, הצוררות זו את זו ומבטלות אלו את אלו, ולבוא עד מרום הפסגה, שמשם נשקפות כל הדעות בשורשן, איך שכולן עולות למקום אחד, ורק שינוי התנאים באורחות החיים ובמצב הנפשיות הוא המחלק ביניהן. והחוקר המיושב, המשתמש בשכל ישר, מצורף לרגש בהיר ונכון, ידע להוקיר כל דבר בערכו, ואיך לשלב כל הדעות במצב כזה, שכל אחת תשלים את החיסרון שיש בחברתה, אפילו במקום שהן נראות כחולקות זו על זו. זאת היא ההשקפה העליונה, הנובעת מההכרה ה-להיות האמיתית, "הכולל הכל וכוללם יחד".

הראי"ה קוק, עין איה לברכות ט, שסא

א"ר אלעזר א"ר חנינא: ת"ח מרבים שלום בעולם... - יש טועים שחושבים שהשלום העולמי לא יבנה כי אם ע"י צביון אחד בדעות ותכונות. אם כן, כשרואים תלמידי חכמים חוקרים בחכמה, וע"י המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים שבזה הם גורמים למחלוקת והפך השלום. ובאמת אינו כן, כי השלום האמיתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דווקא ע"י תואר של ריבוי השלום. הריבוי של השלום הוא שיתראו כל הצדדים וכל השיטות שיש בחכמה, ויתבררו איך כולם יש להם מקום כל דבר לפי ערכו ומקומו וענינו. ואדרבא, העניינים הנראים כמיותרים או כסותרים, כשמתגלה החכמה האמיתית לכל צדדיה יראו שרק ע"י קיבוץ כל החלקים וכל הפרטים וכל הדעות הנראות שונות וכל המקצעות החלוקות, דווקא על ידם יראה אור האמת והצדק, ודעת ד' יראתו ואהבתו, ואור תורת אמת. על כן תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם - מה שהם

⁶ מלחמת האמונות והדעות: "ביחוד, טועים הם המבקשים להגדיר את היהדות בהגדרות ידועות, מצד נשמתה ותכנה הרוחני, אף על פי שאפשר להגדירה מצד תוכן הגלוי והמוחש ההיסטורי שלה. היא כוללת כל שנשמתה, וכל הנטיות הרוחניות, הגלויות והנסתרות, צפונות הן בה בהכללה עליונה, כמו שכלול הכל באלהות המוחלטת. יודעת היא כי בכל יש ניצוץ אור, הניצוץ ה-להי הפנימי זורח בכל אחת מהאמונות השונות, בתור סדרי חנוך שונים לתרבות האנושית, לתקון הרוח והחומר, השעה והעולם, היחיד והצבור שלה, אלא שהם בהדרגות שונות. כשם שכח הצומח אחד הוא ומתגלה בארז אשר בלבנון ובאזוב אשר בקיר, אלא שבראשון הוא בא בצורה עשירה ומרובה ובשני בצורה ענייה ומעוטה, כן אור הניצוץ ה-להי בא בגבוהה שבדתות ואמונות באופן עשיר ודרך רוממה ובירודה שבהן באופן מטושטש, בעוני ושפלות. הרשעת והבערות האנושית עיוותה את הדרכים של נטיית האדם הכללית, השואפת אל הטוב, אל האמת, אל האושר הרוחני במעמקי מובנו. אבל גם במעמקי הקליפות היותר גסות גנוז וחבוי הוא אותו הניצוץ הטוב, אור ד', אור האורים, שאי אפשר לנו לבטאו ואיננו יכול להתלבש באותיות של שום מבטא גם לא של שום רעיון."

⁷ עיין ג"כ באיגרות, ח"א, רסו.
כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

מרחיבים, מבארים ומילדים דברי חכמה חדשים בפנים מפנים שונים, שיש בהם ריבוי וחילוק עניינים - בזה הם מרבים שלום, שנאמר: "וכל בניך למודי ד" - כולם יכירו שכולם, גם ההפכים בדרכיהם ושיטותיהם כפי הנראה, המה כולם למודי ד", בכל אחד מהנה יש צד שיתגלה ע"י ידיעת ד' ואור האמת... הבניין יבנה מחלקים שונים, והאמת של אור העולם יבנה מצדדים שונים, משיטות שונות, ש"אלו ואלו דברי - להים חיים". מדרכי עבודה והדרכה וחינוך שונים, שכל אחת תופסת את מקומה וערכה. והכלל: כי אין ראוי לאבד כל כשרון וכל שלימות, כי אם להרחיבו ולמצוא לו מקום, ואם תראה סתירה ממושג למושג, בזה תבנה החכמה ביתה. וצריך לעיין בדברים איר למצוא את התוך הפנימי שבמושגים, שבזה יתיישרו הדברים ולא יהיו סותרים זה את זה, וריבוי הדעות שבא ע"י השתנות הנפשות והחינוכים, דווקא הוא הוא המעשיר את החכמה והגורם הרחבתה. שלסוף יובנו כל הדברים כראוי, ויוכר שאי אפשר היה לבנין השלום שיבנה כי אם ע"י כל אותם ההשפעות שהיו נראות כמנצחות זא"ז ...

הראי"ה שם

וצריך בזהירות לחלק בין הצעה כוללת זאת, שהיא יודעת להעמיק אל חקר כל אחת מהדעות, ולהוקיר כל רגש כפי עומק שיווי, ובין הסבלנות הקרה, הבאה מתוך שאין העולם הרוחני תופס מקום בנפש.

הראי"ה קוק, מאמרי הראי"ה ב, עמוד 286

טעות מוחלטת היא ביד האומרים שצריך להניח את היד מאי השווי של הדעות, להניח אותן ביד ה"סבלנות הרחבה". הסבלנות תוכל לכל היותר להשקיט מעט מריבה מעשית ורותחת, אבל לא תוכל לקשר את הלבבות ולאגד את החיים. הסבלנות נועדה להשלים אותם חילוקי הדעות, שהם ראויים להימצא מצד הטבע האנושי הבריא, ש"כשם שאין פרצופיהם שווים, כך אין דעותיהם שוות", אבל חלילה לה מלהיות הסיבה הגורמת לעצלות בזיכור הדעות והארתן, עד שתגן גם על הדעות המזיקות והבוסריות.⁸

שם⁹

אם רק נמלא את תפקידנו התורני כראוי, בבירור הלכות הדעות ושורשי מושגי היהדות היסודיים, לפחות לפי אותה המידה הצריכה לאגד האחדותי של האומה ושיגוב כוחה בפעלים כלליים, אז נוכל לבוא לאותו מעמד הטוב, שלא נצטרך להשתמש במידת הסבלנות המיישנת, ומפילה תרדמה, כי אם במידת השלום הער והחי... צריכים תלמידי חכמים להיות מופיעים בהארה גדולה להרים את דגל האור של טהרת הדעות היסודיות וכל ענפיהן, עד אותה המידה שהשלום יהיה הולך ומתעלה, עד שכל החילוקים יובנו בערך התאמתם, והתוך האחדותי המאגד את הכל לאגודה אחת - יוכר ויובלט היטב.

⁸ בעניין הסבלנות שאינה ראויה, עיין עוד באיגרות הראי"ה ח"ג, עמ' קנו-קנז, איגרת תתעא.
⁹ וכ"כ גם בשמונה קבצים (א,תצח): "מתוך היחס הסובייקטיבי, הננו מוצאים סתירות במערכות הרוחניות השונות, וכל שיטה גדולה מחברתה, והפנים המנוגדים שמתגלים בכל הופעה רוחנית ביחס לחברותיה, מעידים הם על חלוקה. אבל כשאנו מתנשאים לחזון אובייקטיבי, הננו מוצאים את הסיפוק של נטיית האחדות וחפץ השלום שבנו, והננו משערים שאין בעצמותם של דברים פרודים וחלוקים, ניגודים ודיסרמוניות, ו"אלו ואלו דברי - להים חיים", כי "בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם", וכל ההוויה הגשמית והרוחנית, לכל צדדיה, בכללותה, הלא דבר ה' היא. עבודת המחשבה היא, עדי עד, להראות את אותם הדרכים שגם ההרגשה הסובייקטיבית שלנו, מבלי לצאת מגדרה, תוכל להשיג את התוכן המאחד והמשלים את הכל."

אגרות הראי"ה, ב עמוד קלט

על דבר האפשרות של שיעורי הלכות דעות וכל החלק הרוחני שבתורה, על מדוכה זו ישבתי עדן ועדנים, ותהילות ל-ל שהנני יותר משנתיים מרצה שיעורים קבועים, איזה פעמים בשבוע, את הכוזרי, בתור (=כיוון שהוא) ספר המתפשט בהגיונותיו על רוב המקצועות של הלכות דעות ע"פ דרכו, ושהוא בעצמו כולל תמציות של שיטות עמוקות ורחבות, ואגבו הנני כמובן נפגש בדרך הלימוד עם הבירורים של יתר השיטות, והפרטים השכליים והמוסריים היוצאים מהן. וכשם שאין לחוש כשמרצים שיטות שונות בהלכה, ומפלפלים בהן, מפני הבליהם של צדוקים למיניהם שפרשו לחוץ, כי אנו יודעים שהננו מבארים ודורשים את התורה לאמיתתה, ע"פ הוראת חז"ל הנאמנים, ראשונים ואחרונים, כן אין לנו לחוש מפני שיבושי ההלכות הללו מאותן שלא שמשו כל צורכן, אם רק נעסוק במקצוע של תורה זה בדרך שקידה וקביעות, לא בדרך העברה ונמנום.